

Nowy ład przestrzenny miasta wielokulturowego. Valletta, Malta

A Multi-Cultural City's New Spatial Order: Valletta, Malta

Streszczenie:

W artykule skupiono się na zdiagnozowaniu problemów społeczno-przestrzennych Malty jako kraju wielokulturowego. Badania prowadzono w oparciu o zdefiniowanie potrzeb mieszkańców kraju oraz na analizie rozwoju społeczno-przestrzennego reprezentatywnej dla Malty – Vallety. Wnioski z badań posłużyły jako punkt wyjścia do próby wytyczenia kierunków kształtowania nowego ładu przestrzennego dla miasta. Badania prowadzono w ramach współpracy Politechniki Krakowskiej z Konsulatem Republiki Malty w Krakowie. Powstały propozycje projektowe współczesnych założeń architektoniczno-urbanistycznych w stolicy Malty uwzględniające wytyczne wynikające z wniosków z przeprowadzonych badań. Propozycje te zostały przedstawione w pracach dyplomowych magisterskich studentów drugiego stopnia kierunku Architektura na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej.

Abstract:

This paper focuses on diagnosing the socio-spatial problems of Malta as a multi-cultural country. The study was based on defining the needs of the country's citizens and an analysis of the socio-spatial development of Valletta – as a city representative of Malta. The conclusions of this investigation served as a starting point for an attempt to formulate guidelines for shaping a new spatial order for the city. The study was performed as a part of cooperation between the Cracow University of Technology with the Consulate of the Republic of Malta in Cracow. Design proposals of contemporary architectural and urban complexes in Malta's capital that included said guidelines were drafted. These proposals were presented in Master's thesis projects prepared by second-cycle students of the Architecture course taught at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology.

Słowa kluczowe: ład przestrzenny, wielokulturowość, Valletta, Malta.

Key words: spatial order, multiculturalism, Valletta, Malta

WSTĘP

Malta to kraj, przez który na przestrzeni lat przetoczyło się wiele konfliktów i wydarzeń historycznych, które odcisnęły na nim silne piętno. Początki osadnictwa na Malcie datuje się na szóste tysiąclecie p.n.e. (Blake E., Knapp A. B., 2008). Zatem pierwsi osadnicy przybyli na Maltę co najmniej 700 lat wcześniej niż dotychczas sądzono, co wiemy dzięki przełomowym badaniom prowadzonym w ramach projektu Fragsus.¹ Badania dowodzą istnienia na Malcie dwóch lub trzech okresów osadnictwa. Jednak wg Caroline Malone z Queen's University Belfast w Zjednoczonym Królestwie² przerwy w zasiedleniu kraju przez ludzi mogły trwać w sumie nawet 1000 lat. W ramach projektu zbadano wpływ pierwszych osad ludzkich na środowisko Malty, biorąc pod uwagę szybkość procesu wylesienia, erozji i degradacji wyspy. Wyniki badań zwiększyły zainteresowanie Maltą, a co za tym idzie mają

INTRODUCTION

Malta is a country that has seen many conflicts and historical events over the years and each of these has left a strong mark. The beginnings of settlement on Malta are dated to the sixth millennium BCE (Blake E., Knapp A. B., 2008). This means that the first settlers could have come to Malta at least 700 years earlier than thought previously, as supported by groundbreaking research conducted as a part of the Fragsus project.¹ These investigations have found either two or three periods of settlement to have occurred on Malta. However, Caroline Malone of the Queen's University Belfast in the United Kingdom² argued that the various gaps in the country's human settlement may have lasted even a total of 1000 years. As a part of the project, the impact of the first human settlements on Malta's environment was investigated, accounting for the pace of deforestation,

* Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury, Politechniki Krakowskiej / Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, Prof. Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, <https://orcid.org/0000-0002-3971-839X>, e-mail: mjagiell@pk.edu.pl

** Magdalena Marcisz, mgr inż. arch., Magdalena Marcisz Studio, Słupnice / Magdalena Marcisz, Arch., Magdalena Marcisz Studio, Słupnice, <https://orcid.org/0000-0003-3177-7827>, e-mail: magdalena.rys9@gmail.com

*** Paulina Dziadkowiec, mgr inż. arch., BSD Architekci, Kraków / Paulina Dziadkowiec, Arch., BSD Architekci, Kraków, <https://orcid.org/0000-0001-7066-3414>, e-mail: dpaula97@gmail.com

**** Marcin Stopka, mgr inż. arch., Pracownia Architektoniczna POLTECH, Stopka Architekci, Nowy Targ / Marcin Stopka, Arch., Pracownia Architektoniczna POLTECH, Stopka Architekci, Nowy Targ, <https://orcid.org/0000-0002-1066-9758>, e-mail: martin.stopka6@gmail.com

się przyczynić do lepszej ochrony cennych obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Obecnie ponad jedną czwartą wysp pokrywa betonowa zabudowa. Na Malcie jednak znajdują się jedne z najbardziej wyjątkowych obiektów archeologicznych w Europie (Trump D.H., Cilia D. 2002). W ramach badania Fragsus podjęto prace dotyczące zagadnień związanych z gwałtownym wzrostem gęstości zaludnienia i bogactwa kraju oraz towarzyszącym temu procesem niszczenia dziedzictwa i krajobrazu wyspy. Celem projektu było też ustalenie społeczno-gospodarczych i środowiskowych czynników mających wpływ na załamanie się kultury świątynnej Malty. Wystawa w Narodowym Muzeum Archeologii w Valletcie³ bardzo dobrze przedstawia cele projektu dotyczące podnoszenia świadomości na temat wyjątkowej i mało znanej historii antycznej Malty, która odzwierciedla również aktualne problemy środowiskowe gęsto zaludnionych i zurbanizowanych wysp. Badania wykonane w ramach projektu Fragsus stanowią doskonały punkt wyjścia i tło do badań dotyczących aktualnych problemów przestrzennych Malty, w tym jej stolicy Valletty.

1. CEL, ZAKRES, METODA

Celem badania opisanego w publikacji była diagnoza problemów przestrzennych stolicy Malty – Valletty jako miasta wielokulturowego, naznaczonego bogatą i trudną historią. Analizy służące diagnozie przeprowadzono w oparciu o zdefiniowanie potrzeb mieszkańców, analizę krytyczną dostępnej literatury przedmiotu, badania *in situ* oraz badania fokusowe i wywiady przeprowadzone w ramach współpracy Politechniki Krakowskiej z Konsulatem Republiki Malty w Krakowie.⁴ Potrzeby mieszkańców Valletty zdefiniowano na podstawie wywiadów z mieszkańcami, rozmów z osobami zaangażowanymi w rozwój kraju i jego stolicy⁵, zapoznaniu się z opiniami i wpisami na mediach społecznościowych Malty i stronach internetowych dotyczących sytuacji społeczno-przestrzennej.⁶ Zakres terytorialny badania obejmuje miasto Valletta z odniesieniami do całości kraju. Początek zakresu czasowego wyznacza koniec II wojny światowej, a koniec zakresu czasowego – rok 2021, kiedy przeprowadzono badanie. W badaniu zastosowano odniesienia do historii Malty od czasów kiedy powstała i z których wydarzenia miały wpływ na aktualny obraz państwa i jego obecnej stolicy. Wnioski z badania posłużyły stworzeniu propozycji wytyczenia kierunków kształtowania ładu przestrzennego dla dzisiejszego miasta Valletta. Propozycje te znalazły odzwierciedlenie w projektach dyplomowych magisterskich wykonanych przez studentów studiów drugiego stopnia kierunku Architektura Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej.

2. MALTA I VALLETTA. HISTORIA A WIELOKULTUROWOŚĆ

Ślady pierwszego osadnictwa na Malcie zostały odkryte w jaskini Ghar Dalam na południowym krańcu Malty. Na wyspie Gozo odszukano pozostałości po świątyniach megalitycznych, których powstanie datuje się na rok 3200 p.n.e. Są to jedne z najstarszych wolnostojących obiektów na świecie. W IX w. p.n.e. wyspę skolonizowali Fenicjanie, by potem trafić pod władanie Kartagińczyków. Po II wojnie punickiej w 218 roku p.n.e. Malta

erosion and decay of the island. The findings increased interest in Malta and thus can contribute to better protecting valuable cultural and natural heritage sites. At present, over a quarter of the island is covered in concrete development. However, Malta features some of the most exceptional archaeological sites in Europe (Trump D.H., Cilia D. 2002). As a part of Fragsus, the rapid increase in the country's population density and wealth were investigated, along with the accompanying damage to the island's heritage and landscape. The project's goal was also to determine the socio-economic and environmental factors that affected the collapse of Malta's temple culture. The exhibition at the National Archaeology Museum in Valletta³ excellently presented the project's goals in raising awareness of Malta's exceptional and poorly known ancient history, which also reflects relevant environmental problems of densely populated and urbanized islands. The research performed as a part of the Fragsus project is an excellent starting point and background for investigating Malta's current spatial problems, including those of its capital, Valletta.

1. GOAL, SCOPE AND METHOD

The goal of the study presented in this paper was to diagnose the spatial problems of Malta's capital, Valletta, as a multicultural city marked by a rich and troubled history. The analyses serving this diagnosis were performed based on defining the needs of citizens, a critical analysis of the literature, *in situ* investigation, and focus surveys and interviews conducted as a part of cooperation between the Cracow University of Technology with the Republic of Malta Consulate in Kraków.⁴ The needs of Valletta's citizens were defined as a result of interviews with residents, conversations with people involved in the development of the country and the capital,⁵ investigating opinions and posts in Malta's social media and websites on the country's socio-spatial situation.⁶ The study's territorial scope covered the city of Valletta, with references made to the entire country. The beginning of the study's temporal scope ranges from the end of the Second World War to the year 2021, when the study was concluded. The investigation made references to Malta's history, from the period of its establishment and whose events affected the current image of the state and its present-day capital. The study's conclusions were used to formulate a proposal of guidelines for shaping spatial order in the present-day city of Valletta. These proposals were reflected in the Master's thesis projects prepared by second-cycle Architecture students of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology.

2. MALTA AND VALLETTA: HISTORY VERSUS MULTICULTURALISM

Traces of the initial settlement of Malta were discovered in Ghar Dalam cave on the southern tip of Malta. The remains of megalithic temples were found on the island of Gozo – their construction is dated to around the year 3200 BCE. These are some of the world's oldest free-standing manmade structures. In the ninth century BCE, the island was colonized by the Phoenicians, only to later

stała się własnością Rzymian, w roku 533 Bizantyjczyków, a w 870 roku berberskiej dynastii Aghlabidów z Afryki Północnej (Misztal M. 2002). Również cywilizacja arabska miała znaczący wpływ na kształtowanie się kultury na Malcie, przede wszystkim w obszarze języka i architektury. Był on dostrzegalny do XIII wieku, kiedy to muzułmanów wyparli Normanowie, co nieodłącznie związało los Malty z Sycylią (O'Shea S. 2009). Historia stolicy Malty – Valletty sięga dziejów Kawalerów Maltańskich (Lange T.W. 1999, Sozański J. J. 1993). Do zakonu należeli najbogatsi arystokraci ze znanych rodów europejskich. Kawalerowie Maltańscy mieli ochraniać pielgrzymów, którzy podróżowali do Jerozolimy. Prowadzili szpitale, gdzie leczyli pątników, budowali twierdze i struktury obronne. Po utraceniu Jerozolimy, przenieśli się na Cypr, a następnie w XIV wieku pod dowództwem mistrza Foulquesa de Villareta zajęli wyspę Rodos, na której utworzyli własne, niezależne państwo. Przebywali tam około dwieście lat. Po podbiciu wyspy przez władcę Imperium Osmańskiego (Murgescu B., Berktaý H. 2009) zostali wygnani. Decyzją Karola V w 1530 roku osiedlili się na Malcie. Wówczas stolicą Malty była Mdina. Rycerze zakonnicy wnieśli duży wkład w jej rozwój. Jednym z najdrastyczniejszych momentów w historii Malty było trwające cztery miesiące Wielkie Oblężenie z 1565 roku (Allen B.W., Hornowski T. 2018). Tureckie siły dowodzone przez Mustafę Lala Paszę nacierały na wyspę, a ataki odpięrane były przez szpitalników oraz rdzennych mieszkańców. Pomimo wyjątkowo okrutnych praktyk stosowanych przez wroga, mieszkańcom udało się obronić swoją ojczyznę, niestety kosztem ogromnych strat. Po roku od oblężenia rozpoczęła się budowa nowej stolicy, którą wzbogacono o liczne fortyfikacje. Miasto nazwano na cześć wielkiego mistrza La Valletty, który był pomysłodawcą jego budowy. Lokalizacja była bardzo przemyślana. Wybrano półwysep Sciberras, w sercu którego wznosi się sześćdziesięciometrowe wzgórze. Valletta została zaplanowana na niemal niezagospodarowanym terenie, co pozwoliło na dużą swobodę w kształtowaniu planu urbanistycznego. Zadanie to powierzono Francesco Laparelliemu – włoskiemu inżynierowi wojskowemu i architektowi.⁷ Zakonnicy chcieli, aby wyspa była niezdobytą fortecą dlatego też Laparelli był świetnym kandydatem. Wcześniej bowiem nadzorował m.in. budowę bastionów Zamku św. Anioła i brał udział w pracach nad wzmocnieniem fortyfikacji Watykanu. Zgodnie z planem Laparelliego, Valletta zajęła cały półwysep i została w pełni ufortyfikowana. Powstała na prostokątnej siatce urbanistycznej, w centrum której przebiega główna arteria komunikacyjna. Kiedy w XIX wieku Malta stała się kolonią Imperium Brytyjskiego, w Valletcie powstały obiekty wojskowe brytyjskiej marynarki oraz budowle w stylu wiktoriańskim. W czasie II wojny światowej, Malta jako ważna brytyjska baza lotnicza i morska w basenie Morza Śródziemnego była celem nalotów niemieckich oraz włoskich. W stolicy utworzone zostało podziemne centrum dowodzenia aliantów, a na miasto niemalże codziennie spadały bomby. Na wyspie całkowicie zrujnowano około pięć tysięcy pięćset prywatnych mieszkań, niemal dziesięć tysięcy poważnie uszkodzono, a mniejszego uszczerbku doznało ponad czternaście tysięcy obiektów (Attard J. 1980).

enter the hands of the Carthaginians. After the Second Punic War, in 218 BCE, Malta became Roman territory, and in 533 CE it became a part of the Byzantine Empire, only to enter the holdings of the Berber Aghlabid dynasty from North Africa in 870 CE (Misztal M. 2002). Arabic civilization also had a considerable influence on the development of Malta's culture, primarily in the spheres of language and architecture. This had been observed up to the thirteenth century, when the Muslims were pushed out by the Normans, an event that tied Malta's fate inseparably with Sicily (O'Shea S. 2009). The history of Malta's capital, Valletta, dates back to the times of the Knights of Malta (Lange T.W. 1999, Sozański J. J. 1993). The order's members were from some of the wealthiest known European houses. The Knights of Malta were to protect pilgrims on their way to Jerusalem. They operated hospitals where they treated said pilgrims and built fortresses and defensive structures. After the loss of Jerusalem, they relocated to Cyprus. Afterwards, in the fourteenth century, under Grand Master Foulques de Villaret, they captured Rhodes, where they established their own independent state. They occupied the island for around two hundred years. After the island's takeover by the Ottoman Empire (Murgescu B., Berktaý H. 2009), they were forced out from the territory. By decision of Holy Roman Emperor Charles V, they settled on Malta in 1530. At the time, the island's capital was Mdina. The knights greatly contributed to its development. One of the most violent moments in Malta's history was the four-month Great Siege of 1565 (Allen B.W., Hornowski T. 2018). Turkish forces under Mustafa Lala Pasha assaulted the island and were repelled by the Hospitallers and native residents. Despite exceptionally cruel practices used by the enemy, the locals managed to defend their homeland, but suffered great losses. The construction of a new capital, enhanced by fortifications, began the following year. The city was called La Valletta in honor of the Grand Master, who was also the originator of the idea to build it. Its site was chosen with much care. The Sciberras Peninsula was selected, as it has a 60-m-tall hill at its center. Valletta was planned on high undeveloped land, which offered great freedom in planning its urban layout. This task was given to Francesco Laparelli, an Italian military engineer and architect.⁷ The members of the order wanted the island to become an unconquerable fortress, which is why Laparelli had been an excellent candidate. He had earlier supervised the construction of the bastions of Castel Sant'Angelo and took part in planning the reinforced of the Vatican's fortifications. According to Laparelli's plan, Valletta came to occupy the entire peninsula and was fully fortified. It was set on a rectangular urban grid, with a major arterial through the center. When Malta became a colony of the British Empire in the nineteenth century, military buildings of the British navy and Victorian-style structures were built in the city. During the Second World War, Malta, as a major British air force and naval base in the Mediterranean, was a target of German and Italian air raids. An underground Allied command center was built in the capital, which was bombed on an almost daily basis. Around 5500 private dwellings were destroyed, almost 10,000 were severely damaged, while 14,000 saw minor damage (Attard J. 1980).

Malta odzyskała autonomię w 1964 roku i w tym samym roku wstąpiła w szeregi organizacji ONZ. Oficjalnie, proklamacja Republiki Malty odbyła się 13 grudnia 1974 roku. Z danych z 2020 roku wynika, że populacja Malty przekroczyła 500 000, z czego Maltańczycy stanowią ok. 79% społeczeństwa, a obcokrajowcy ok. 21%. Liczba obcokrajowców cały czas wzrasta, a Malta stała się państwem kosmopolitycznym.⁸

Obecnie stolica kraju – Valletta jest wyjątkowym przykładem łączenia historii ze współczesnością. Wiele budynków zabytkowych zostało odbudowanych, zachowały się pozostałości po fortyfikacjach, ale już za Bramą Miejską powstało dużo nowoczesnych budowli. W strukturze miasta dominującą rolę odgrywają zygzakowate mury i bastiony. Miasto założone przez zakonników obfituje w architekturę sakralną czy rzeźby świętych, które stanowią ozdobę wielu narożników budowli. Charakterystyczne dla regionu jest wykorzystywanie żółtego piaskowca, dzięki któremu otoczenie zyskuje spokojny, harmonijny charakter. Kontrastem dla pastelowych, piaskowcowych elewacji są drewniane, kolorowe wykusze, które stały się wizytówką miasta. Najczęściej pojawiającymi się kolorami balkonów są zieleń, czerwień, niebieskość i żółcie. II wojna światowa odcisnęła duże piętno na historii i kulturze Malty. Ucierpiało jego wielkie dziedzictwo. Odbudowa trwała wiele lat, a jeszcze dziś w wielu miejscach straszą zrujnowane obiekty, a nawet same, wiejące grozą odrapane elewacje. Początki naprawy zniszczonego państwa były trudne z powodu ogromnych strat ekonomicznych i braku nowych środków. XIX- i XX-wieczną architekturę Malty cechowało różnicowanie i eklektyzm. Powojenni architekci eksperymentowali z doбором form i materiałów. Jedni podążali drogą jak najwierniejszego odtworzenia budynku, inni starali się wprowadzić do swoich projektów powiew ekstrawagancji i świeżości. Można było zaobserwować rozwój stylu Art Deco. Potem przez lata królował modernizm. Bardzo wiele obiektów utrzymanych jest właśnie w tym stylu. Dopiero po roku 2000 zaczęto przyjaźniej spoglądać na zabytkową tkankę zabudowy.⁹

3. POSTRZEGANIE MALTY PRZEZ JEJ MIESZKAŃCÓW

Mieszkańcy Malty, w tym jej stolicy Valletty, mają określone oczekiwania w stosunku do rozwoju swojego państwa i miasta. Badania *in situ*, rozmowy z mieszkańcami miasta Valletta, analiza wpisów na portalach społecznościowych oraz stronach internetowych¹⁰ prowadzą do zdiagnozowania frustracji mieszkańców i ogólnego niezadowolenia lokalnej społeczności z infrastruktury i funkcjonowania miejsca, w którym mieszkają. Do wpisów oraz opinii pojawiających się w tym obszarze należy podchodzić z dystansem, ale ich znacząca liczba i poważna forma wskazują na pewną dysfunkcję środowiska, którego dotyczą. Życie na Malcie powszechnie uznawaną za idylliczną wyspę, z perspektywy mieszkańców ukazuje się w odmiennym świetle. Malta jest nastawiona na rozwój turystyczny i gospodarka czerpie z tej funkcji ogromne korzyści. Niestety nie ma to właściwego przełożenia na życie lokalnej społeczności. Jednym z problemów dla mieszkańców jest status wyspy jako 'raju podatkowego'.¹¹ Wysokość podatku dla inwestorów zagranicznych wynosi ok. 5% i stanowi nieraz

Malta regained independence in 1964 and joined the UN in the same year. Officially, the proclamation of the Republic of Malta took place on December 13, 1974. The data for 2020 shows that the population of Malta has exceeded 500,000, of which Maltese constitute approximately 79% of the population, and foreigners approximately 21%. The number of foreigners is constantly increasing and Malta has become a cosmopolitan country.⁸

At present, the country's capital of Valletta is an exceptional case of combining history with contemporaneity. Many historical buildings were rebuilt, the remains of old fortifications survived, while many modern buildings were constructed just outside the City Gate. Zig-zagging walls and bastions play a dominant role in the city's structure. The city, established by a knightly order, is replete with religious architecture or sculptures of the saints that decorate many corner buildings.

The use of yellow sandstone is distinctive of the region and gives the setting a peaceful, harmonious character. Colorful wooden bay windows that have become the city's hallmark contrast with the pastel sandstone facades. The most common colors featured on the balconies are green, red, blues and yellows. The Second World War left a considerable mark Malta's history and culture. Its ages-old heritage suffered. Reconstruction took many years, and even today ruined buildings mark many areas, sometimes even in the form of just severely damaged outside walls.

The beginnings of restoring the war-torn state were difficult due to immense economic losses and no new means. Malta's nineteenth- and twentieth-century architecture was marked by diversity and eclecticism. Post-war architects experimented with form and material pairings. Some followed the path of faithfully recreating buildings, while others wanted to introduce an air of extravagance and freshness into their designs. The development of Art Deco could have been observed. Later, Modernism became prevalent for many years. A great many buildings were built in this style. Only after 2000 has a more favorable outlook on historical development been adopted.⁹

3. MALTA'S PERCEPTION BY ITS RESIDENTS

The residents of Malta, including those of its capital, have specific expectations when it comes to the development of their state and city. In situ studies, conversations with Valletta's residents, an analysis of social media posts and websites,¹⁰ led to a diagnosis of frustration and general discontent with infrastructure and the overall functioning of their places of residence. The posts and opinions concerning this sphere should be approached with caution, but nevertheless their significant number and serious tone point to certain dysfunctions in relevant environments. Life on Malta, generally thought to be an idyllic island, presents itself in a different light from a citizens' perspective. Malta is oriented towards the development of tourism and its economy benefits greatly from this. Unfortunately, it has no real carryover to the life of the local community.

One issue the residents see as a problem is the island's status as a "tax haven."¹¹ The foreign investors tax

czterokrotnie niższą wartość niż w większości europejskich państw. Ma to służyć zachęceniu inwestorów z różnych stron świata do realizacji swoich planów biznesowych na terenie Malty. Jednak taka wartość podatku nie obowiązuje obywateli kraju. Stwarza to nierówne szanse dla lokalnych inwestorów. Setki miejsc pracy przyciągają młodych ludzi z zagranicy wizją szybkiego zarobku, kierując ich często w stronę przestępczości i hazardu.¹² Inną kwestią martwiącą lokalną społeczność jest działalność deweloperów, którzy dzięki niskim podatkom oraz znacznym zagranicznym kapitałom są w stanie realizować ogromne obiekty, niewpisujące się zupełnie w strukturę miasta i jego tkankę, niszcząc najczęściej historyczne walory w ich sąsiedztwie.¹³ W efekcie cała panorama miasta, zostaje przekształcona w betonowe pasmo pozabawione terenów zielonych, które nie generują zysku. Praktyki deweloperów i przyzwolenie na nie ze strony władz pociągają za sobą falę negatywnych zachowań wśród obywateli dopuszczających się licznych samowoli budowlanych i łamania przepisów związanych z ładem przestrzennym i estetyką miasta.¹⁴ Naturalny krajobraz Malty obfitującej w śródziemnomorskie gatunki roślin został w ciągu ostatnich lat zastąpiony rzędem żurawi budowlanych i szkieletowych konstrukcji często pozostawionych jako pustostany. W efekcie działań deweloperów i organów rządzących oraz w obliczu bezsilności społeczności lokalnej Malty, wyspa traci zielone obszary drzew zapewniających dostęp do cienia i regulujących wilgotność powietrza. Zamiast tego pojawia się wszechobecny pył i hałas spowodowany nieustającymi pracami budowlanymi. Uciążliwość tego zjawiska przyczyniła się do wzrostu wskaźnika chorób układu oddechowego wśród stałych mieszkańców.¹⁵ Degradacji ulega nie tylko flora, ale i fauna głównie w postaci ptactwa, które niegdyś gęsto zamieszkiwało piękną wyspę (Wang D., Ji X., Li Ch. Gong Y. 2021). Przyczynia się do tego funkcjonujące tu aktywnie kłusownictwo, które ciężko kontrolować, a które wyrządza wielką szkodę dla środowiska i krajobrazu Malty.¹⁶ Kolejnym problemem, z którym borykają się mieszkańcy szczególnie w stolicy kraju, jest nadmierna liczba samochodów i wszechobecne korki oraz dzikie parkingi rozsiane po wszystkich zakątkach miasta.¹⁷ Powszechny dostęp do samochodów również dla bardzo młodych ludzi jest często przyczyną nieodpowiedzialnej jazdy i poważnych wypadków na drodze. Wysokie temperatury i nadmierne zużycie nawierzchni dróg przez ciężkie pojazdy budowlane prowadzi do powstawania poważnych uszkodzeń, które są tak częste, że służby miejskie nie nadążają z naprawami. Doskwiera też brak chodników lub brak ich ciągłości oraz zły stan techniczny. Mieszkańcy dostrzegają też niski poziom aktywności wśród młodzieży i idącą z nim w parze otyłość. Malta osiąga w Europie najwyższy współczynnik otyłości wśród dzieci i młodzieży. Taki stan rzeczy związany jest według mieszkańców m.in. z niedostatkiem terenów służących aktywnej rekreacji. Niestety optymalny rozwój gospodarczy i rosnący budżet państwa nie przekłada się na jakość życia obywateli. Prowadzi to do wielu podziałów we wspólnocie narodowej wielokulturowego kraju i miasta. Starsi mieszkańcy przywiązani są do swojej narodowości i korzeni. Młodzież natomiast, często nie czując przynależności narodowej i nie widząc

rate is set at around 5% and is merely a quarter of the rate found in most European countries. It is intended to incentivize investors from around the world to locate their businesses on Malta. However, this tax rate does not apply to the country's citizens. This creates an unequal environment for local investors. Hundreds of jobs attract young people from abroad with a vision of quick earnings, which often directs them towards crime and gambling.¹² Another matter the local community worries about is the activity of real estate development companies, which exploit low taxes and due to having significant foreign capital are able to take on large-scale projects that are completely out of touch with the city's structure and its tissue, and destroy historical values in their neighborhood.¹³

In effect, the entire panorama of the city is transformed into a concrete strip bereft of green areas, as they do not generate profit. The practices of real estate development companies and their tacit approval of local authorities lead to a wave of negative behaviors among residents, who often construct buildings without approval and have little regard for regulations on spatial order and the city's aesthetics.¹⁴ Malta's natural landscape, replete with Mediterranean plant species, has in recent years been replaced with rows of construction cranes and skeletal structures that are often abandoned. As a result of the actions of real estate developers and governing bodies and in the face of the powerlessness of the local community, Malta is losing greenspaces with trees that provide access to shade and that regulate air humidity. They are replaced with ever-present dust and noise caused by incessant construction work. The nuisance of this activity has contributed to a rise in the incidence of respiratory illnesses among permanent residents.¹⁵

Deterioration affects not only the island's flora, but also its fauna, primarily in the form of birds that used to make the island their home in great numbers (Wang D., Ji X., Li Ch. Gong Y. 2021). This is compounded by rampant poaching, which is hard to control and is greatly damaging to the environment and landscape of the island.¹⁶ Another problem that is faced primarily by the capital's residents is the excessive number of cars, constant traffic congestion and unsanctioned parking lots scattered across all corners of the city.¹⁷ Extensive access to vehicles, including for very young people, is often the cause of poor driving and serious road incidents. High temperatures and the excessive wear of road surfaces by heavy construction machinery leads to serious damage, which has become so common that municipal services are unable to repair in a timely manner. The lack of pavements or their discontinuity and poor technical condition is another negative feature. The residents also noted low physical activity among youth and the associated obesity. Malta was reported to have the highest obesity index among children and youth.

The residents see this state of affairs as caused by, among others, a deficiency in active recreation areas. Unfortunately, the state's optimal economic development and growing budget has not carried over to an improvement in its citizens' quality of life. This leads to many divisions in the multicultural community of the country and the

perspektyw dla własnego rozwoju, stara się szukać ucieczki, skłaniając się niejednokrotnie ku przestępczości lub emigracji do innych państw. Jednym z rozwiązań problemów dotyczących kwestii perspektyw rozwoju przyszłych pokoleń jest próba zmiany podejścia młodych konsumentów do gospodarki (Martínez-González J. A., Parra-López E., Barrientos-Báez A., 2021) oraz zmiana struktury nauczania, np. na system *think outside the box* (Adair J. 2009) zrzeszający szybko rozwijające się platformy naukowe takie jak 'SkillShare'¹⁸, 'KiwiCo'¹⁹ czy 'Brilliant'²⁰ itp. Platformy te posiadają szeroki zakres profili nauczania i rozbudowanych dziedzin naukowych. Wiedza przekazywana jest w przystępnej formie i jest dedykowana dzieciom w wieku od czterech lat po młodzież i studentów. Platformy pozwalają na rozwój poprzez praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy i realizację swoich hobby, zainteresowań oraz przekładanie ich na przyszłą formę biznesową i startupową. U najmłodszych natomiast wspierają rozwój krytycznego myślenia i kreatywnego podejścia do nauki, pozwalając im na aktywny udział w zajęciach. Pomocna takim formom nauki jest rozbudowana infrastruktura sportowa, zorganizowane przestrzenie artystyczne i rekreacyjne, obiekty kultury, obiekty przeznaczone na współczesne, interaktywne formy edukacji. Sugerowanym przez mieszkańców Valletty rozwiązaniem realizacji takiej struktury jest zagospodarowanie rewitalizowanych obszarów zielonych, poprzezemysłowych czy zdegradowanej tkanki miasta w obszarze zabudowy mieszkaniowej czy usługowej.

4 PROPOZYCJE WYTYCZENIA KIERUNKÓW KSZTAŁTOWANIA ŁADU PRZESTRZENNEGO DLA DZISIEJSZEGO MIASTA VALLETTA

Na wiosnę 2021 roku odbył się wyjazd studialny pracowników i studentów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej na Maltę. Celem badań była diagnoza problemów Malty oraz stworzenie propozycji nowego ładu przestrzennego w zakresie obejmującym stolicę kraju Vallettę. Przeprowadzono zatem badania *in situ*, aby zapoznać się z historią Malty. Przeprowadzono rozmowy i wywiady z mieszkańcami w celu poznania problemów, z jakimi muszą się oni borykać oraz wysłuchania ich propozycji w kwestii rozwoju ich kraju. Tematem opracowań projektowych miała być stolica Malty Valletta, zatem studenci przeprowadzili tam szereg szczegółowych analiz urbanistycznych, wykonali rysunki i szkice studialne, zapoznali się z założeniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, wykonali bogatą dokumentację fotograficzną. Na tej podstawie sporządzono wnioski, a następnie wytyczne do projektów mających na celu uporządkowanie przestrzeni urbanistycznej miasta w zakresie przenikających się: zabudowy mieszkaniowej oraz zabudowy użyteczności publicznej. W projektach dyplomowych magisterskich studenci zaprezentowali pomysły na nowe budynki wynikające ściśle z kontekstu historycznego, przestrzennego, kulturowego, przyrodniczego i społecznego. Projekty wykonali z zachowaniem istniejącej siatki komunikacji w mieście. Koncepcje obejmują przestrzeń mieszkalną, użytkową oraz przestrzeń publiczną, która jednak w głównej mierze dedykowana jest mieszkańcom miasta, ma służyć ich integracji i aktywnemu spędzaniu czasu. Przedstawione w pracach pomysły

city. Older residents feel strong ties with their nationality and roots. The youth, often feeling little national affiliation and seeing no perspectives for their own personal development, seeks a means of escape, often gravitating towards either crime or emigrating to other countries. One solution to the problem of developmental perspectives for future generations is an attempt at changing the approach of young consumers to the economy (Martínez-González J.A., Parra-López E., Barrientos-Báez A., 2021) and altering the teaching structure to a "think outside the box" system (Adair J. 2009) that groups rapidly expanding skill development platforms like SkillShare,¹⁸ KiwiCo¹⁹ or Brilliant.²⁰

These platforms have an extensive offering of teaching profiles and elaborate academic materials. They convey knowledge in a digestible form, tailored to children older than four, youth and students. The platforms enable development via the practical application of skills and practicing one's hobbies or interests and converting them into a future business and start-up form. They support the development of critical thinking and a creative approach to learning among the youngest, allowing them for active participation in classes. A comprehensive sports infrastructure organized artistic and recreational spaces, cultural facilities and buildings dedicated to contemporary interactive education forms facilitate such forms of education. One solution suggested by Valletta's residents for constructing such a structure is the redevelopment of revitalized green spaces, brownfields or decayed urban tissue in housing or service areas.

4 PROPOSALS OF GUIDELINES FOR SHAPING SPATIAL ORDER FOR THE PRESENT-DAY CITY OF VALLETTA

In spring 2021, employees and students of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology went on a study tour of Malta. The objective of the tour and the associated investigation was a diagnosis of the island's problems and formulating proposals of new spatial order for the capital, Valletta. In situ studies were performed to explore Malta's history. Conversations and interviews with local residents allowed a familiarization with the problems they were facing and to hear their proposals for their country's development. The subject of design assignments was the capital of Malta, Valletta, which is why the students performed a series of detailed on-site urban analyses, prepared drawings and sketches, and familiarized themselves with the assumptions of the local zoning plan, in addition to amassing a rich photographic documentation.

This served as a basis for conclusions and later guidelines for designs intended to restructure the city's urban space in terms of intertwining housing and commercial development. The Master's thesis projects were used by the students to present ideas for new buildings designed as stemming strictly from the historical, spatial, cultural, environmental and social contexts. The designs were made while preserving the existing transport network. The proposals included housing, commercial and public spaces, with the latter chiefly dedicated to the city's residents so as to

są bardzo zróżnicowane. Wszystkie starają się odpowiedzieć na wyzwania XXI wieku oraz sugestie i priorytety mieszkańców Valletty.

4.1. „Centrum Jedności Kulturowej, Valletta, Malta”, proj. Magdalena Ryś

Tematem opracowania był projekt trzech budynków użyteczności publicznej na Malcie stanowiących Centrum Jedności Kulturowej. Lokalizację wybrano ze względu na fakt, że w najbliższym otoczeniu znajduje się niewiele budynków związanych z kulturą. Nawet w centrum Valletty, jak wykazały stosowne analizy, nie ma żadnego obiektu, który został w pełni poświęcony Malcie i jej związkom z różnymi narodowościami. Główną ideą architektoniczno-urbanistyczną projektu stało się wpisanie w pierzeję ulicy portowej na obrzeżach miasta trzech obiektów, które w nieoczywisty sposób nawiążą do otoczenia. Projektowane budynki miały za zadanie wyróżnić się z tła, stanowić akcenty i punkty orientacyjne w przestrzeni. Bardzo ważnym aspektem do przeanalizowania przed przystąpieniem do wykonania projektu stała się kolorystyka. Wiele ulic Valletty i całej Malty urzeka swoim wyglądem dzięki cieplej tonacji piaskowca i barwnym wykuszom. Nadają one charakter otoczeniu i niewątpliwie są cechą charakterystyczną architektury Valletty. Powstał więc pomysł zlokalizowania kolorowych kubatur, które przyciągną wzrok przechodniów i będą widoczne nawet z drugiego brzegu zatoki (Serra J., Iñarra S., Torres A., Llopis J., 2021). Kolorowe elewacje budynków zostały podzielone na prostopadłościenną figurę, które nadwieszono nad poziomem terenu, tworząc swoistą grę kolorów i światłocienia. Pozostawienie wolnych przestrzeni w kondygnacjach parteru zapewnia swobodny przepływ przechodniów pomiędzy odizolowanymi wcześniej ulicami. Zabieg ten pozwolił też na przenikanie się wnętrza z zewnątrz i stworzenie dodatkowych przestrzeni wystawienniczych. Na ostatniej kondygnacji zlokalizowane zostały tarasy, które otwierają się widokowo na przepiękną zatokę i port. Projekt zakłada, że walory wizualne, uporządkowanie przestrzeni, wprowadzenie akcentów kolorystycznych przyciągną zarówno turystów, jak i mieszkańców. Wnętrza obiektów kryją przestrzenie wystawowe, rekreacyjne oraz edukacyjne poświęcone jedności kultur, co dla wielokulturowej stolicy Malty jest bardzo istotne.

4.2. „Rewitalizacja nabrzeża w Valletta – Centrum Klimatyczne Malty”, proj. Paulina Dziadkowiec

Przedmiotem projektu jest rewitalizacja nabrzeża Valletty oraz ochrona i przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu (Bakaki Z., 2021). Zamieniono zdegradowaną i zaniedbaną linię nabrzeża Valletty w przyjazną przestrzeń oferującą współczesną architekturę i zorganizowane miejsca spotkań i rekreacji. Zaproponowano obiekt wpisujący się w istniejącą linię nabrzeża. Jest to obiekt plus energetyczny generujący energię dla całego kompleksu, jak i dla przestrzeni publicznych zaprojektowanych wokół. Ważną ideą jest również zachowanie istniejącej, zabytkowej architektury i obiektów zlokalizowanych wokół. Projekt zakłada ochronę przed falami sztormowymi, falami upałów, podniesieniem się poziomu morza (W. A. Hammood, R. Abdullah Arshah, S. Mohamad Asmara, H. Al Halbusi, O.A. Hammood, S. Al Abri, 2021) oraz

integrate them and offer places for actively spending free time. The ideas presented in the projects are highly varied. They all attempted to answer the challenges of the twenty-first century, form suggestions and define priorities for Valletta's residents.

4.1. Cultural Unity Center, Valletta, Malta, design by Magdalena Ryś

The subject of the project was a design of three public buildings on Malta that would form a Cultural Unity Center. The site was chosen due to there being few cultural buildings in the immediate vicinity. Even in the center of Valletta, as demonstrated by relevant analyses, no building was found to be fully dedicated to Malta and its ties with various nationalities. The primary architectural and urban idea behind the design was to blend three buildings into the frontage of a port street on the city's outskirts. The buildings were to unobviously reference their setting. They were to stand out from the background and form accents and orientation points within space. Color became a crucial aspect for analysis prior to design. Many streets in Valletta and all of Malta stun us with their appearance due to the warm tones of sandstone and colorful bay windows. They add character to the setting and are undoubtedly a distinctive feature of Valletta's architecture. This resulted in an idea to place colorful masses that would attract the sight of passersby and would be visible even from the other side of the bay (Serra J., Iñarra S., Torres A., Llopis J., 2021). The colorful building facades were divided into cuboid figures suspended above the ground, forming a peculiar interplay of colors, light and shadow. The leaving of free spaces on the ground floor ensures free flow of pedestrians between previously isolated streets. This measure also allowed for the interior and exterior to mix and to create additional exhibition spaces. Terraces were placed on the uppermost story. They open to views of the beautiful bay and the port. The design assumed that visual assets, the structuring of space and introduction of color accents would attract both tourists and residents. The interiors of buildings include exhibition, recreational and educational spaces dedicated to the unity of cultures, which is essential to the multi-cultural capital of Malta.

4.2. Valletta Waterfront Revitalization: Malta's Climate Center, design by Paulina Dziadkowiec

The subject of the design was the revitalization of Valletta's waterfront in addition to protection against and counteracting the negative consequences of climate change (Bakaki Z., 2021). The decayed and neglected waterfront of Valletta was transformed into a friendly space that offers contemporary architecture and organized meeting and recreation spaces. The design proposed a building that blends into the existing coastline. It is a plus-energy building that generates power for the entire complex and the public spaces designed around it. Preserving existing historical architecture and buildings located in the vicinity was likewise a crucial idea. The design assumed protection against storm waves, heat waves, a rise in sea levels (W.A.

zmianą bioróżnorodności. Zastosowano systemy generujące energię z dynamiki fal morskich, które pochłaniając fale sztormowe przetwarzają je w energię elektryczną oraz uspokajają linię nabrzeża w rejonie lądu. Budynek wykorzystuje konstrukcję hydrauliczną, dzięki czemu może podnosić się razem ze zmianą poziomu morza. Problem nadmiernej fali ciepła rozwiązano za pomocą zieleni oraz systemów chłodzących powietrze, które zostały rozrzucone wokół projektowanego obiektu. Forma budynku nawiązuje kształtem do istniejących fortyfikacji i układów urbanistycznych. Zaproponowano układ kaskadowy, aby połączyć poziom głównej ulicy z położonym dużo niżej poziomem nabrzeża oraz zaproponować miejsce na zielen. Ideą projektu było stworzenie wartościowej przestrzeni dla mieszkańców, naukowców oraz turystów. Zaprojektowano kubaturę w miejscu, które zagrożone jest przez podnoszący się poziom morza. Starano się wprowadzić rozwiązania rozwijające turystykę z nastawieniem na turystów świadomych zagrożeń środowiskowych i stawiających na edukację w tym zakresie. Zaproponowano różnorodne funkcje dla mieszkańców w uporządkowanej, nowoczesnej i przyjaznej przestrzeni. Wygenerowano przestrzeń dla centrum naukowego, które oprócz udostępniania wyników badań, miałoby praktyczną możliwość kontrolowania i szybkiego reagowania na negatywne zmiany klimatu (Sierra-Barón W., Navarro O., Naranjo D. K. A., Sierra E. D. T., Narváez González, C. M. 2021).

4.3. „Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich i terenów postindustrialnych Malty Valletta.”, proj. Marcin Stopka

Projekt obejmuje obszar będący niegdyś przedpołem fortyfikacji, murów obronnych Valletty. Jest to trudna lokalizacja ze względu na duże różnice wysokości i spadki terenu oraz sąsiedztwo piętrzących się opodal ścian fortyfikacji i wypustów w terenie. Jednak bliskość centrum miasta z jednej strony i zatoki morskiej z drugiej sprawia, że jest to teren bardzo atrakcyjny. Aktualnie wzdłuż murów w obniżeniach tkwią składowiska złomu i opuszczone, zdewastowane budynki magazynowe. Główną ideą projektu rewitalizacji tego miejsca, było stworzenie przestrzeni, która wpłynęłaby na poprawę stanu struktury miejskiej, jednocześnie odpowiadałaby na potrzeby lokalnej społeczności i wpisałaby się w kontekst przyrodniczy, historyczny i kulturowy (Gyurkovich M., Gyurkovich J., 2021). Mieszkańcy zauważają niedostatek miejsc rekreacji i rozwoju sportowego oraz intelektualnego młodych pokoleń. W Valletcie zauważalny jest też brak większych przestrzeni zielonych. Projekt Centrum Aktywności, Nauki i Rozwoju skupia się więc na poprawie tych aspektów życia społeczności Valletty. Został wykonany na bazie digitalizacji opartej na rzeczywistości wirtualnej (Hajirasouli A., Banihashemi S., Kumarasuriyar A., Talebi S., Tabadkani A., 2021). Nowe obiekty przyjęły łukową formę nawiązującą do form istniejących na tym obszarze budynków hangarowych. Mechanicznie regulowane membrany pozwalają na stworzenie odpowiedniej izolacyjności przy zachowaniu przejrzystości tych elementów. Zapewniają również możliwość regulacji intensywności promieni słonecznych i światła wpadającego do wnętrza obiektu, co w klimacie Malty jest niezwykle

Hammood, R. Abdullah Arshah, S. Mohamad Asmara, H. Al Halbusi, O.A. Hammood, S. Al Abri, 2021) and changes to biodiversity.

The design employed systems that generate power using the dynamic movement of sea waves, absorbing storm waves and converting their momentum into electrical energy, while calming the water near land. The building uses a hydraulic structure which allows it to rise along with the sea level. The problem of excessive heat waves was solved using greenery and air-cooling systems that were scattered around the building. The structure's form references the existing fortifications and urban layouts. A cascading layout was proposed to connect the upper street level with the shore level, located significantly lower, and to propose a place for greenery. The idea behind the design was to create a valuable space for residents, academics and tourists.

The massing was designed in a place under threat by rising sea levels. An attempt was made to introduce tourism-developing solutions oriented towards tourists with an awareness of environmental threats who support education in this sphere. A diverse range of uses for residents was proposed in a structured, modern and friendly space. A space for an academic center was generated, a center that, apart from sharing research findings, would have the practical ability to control and rapidly respond to negative climate change (Sierra-Barón W., Navarro O., Naranjo D. K. A., Sierra E. D. T., Narváez González, C. M. 2021).

4.3. Revitalization of Malta's Decayed Urban Areas and Brownfields: Valletta, design by Marcin Stopka

The design covers an area that used to be the field of fire for fortifications – Valletta's defensive walls. It is a difficult location due to significant differences in elevation and terrain incline, in addition to the proximity of nearby fortification walls and extensions. However, the close distance to the city center and a marine bay on the other means the area is very attractive. At the time of drafting, the area along the walls, in recesses, was the site of scrap heaps and abandoned, decayed storage buildings. The main idea behind the project was to revitalize this area and to create a space that would contribute to improving the condition of the city's structure, while also answering the needs of the local community and align itself with the natural, historical and cultural context (Gyurkovich M., Gyurkovich J., 2021).

The residents noted deficiencies in recreation sites and the physical and intellectual development for younger generations. An observable lack of major greenspaces was also found to be present in Valletta. The design of the Activity, Science and Development Center focused on improving these aspects of the life of Valletta's community. It was performed based on digitization based on virtual reality (Hajirasouli A., Banihashemi S., Kumarasuriyar A., Talebi S., Tabadkani A., 2021). New structures were given an arched form that references those of hangar buildings located in the area. Mechanically regulated membranes allow for ensuring proper insulation while maintaining the elements themselves

istotne. W obszarze opracowania przewidziane są także przekrycia z membran napinanych zapewniające dodatkowy cień i schronienie przed słońcem. Centrum oferuje ścianki wspinaczkowe, boiska do koszykówki i tenisa, tory do biegania na dystansach 100 i 200 m, stanowiska łucznicze, przestrzeń dedykowaną formom działalności artystycznej i teatralnej. Jest to więc obszar z ogromnymi możliwościami dla rozwoju najmłodszych obywateli Valletty, ale i dla seniorów, rodzin i grup społecznych chcących się spotykać i realizować swoje aktywności.

5. WNIOSKI

Społeczność Malty – kraju wielokulturowego, naznaczonego bogatą i trudną historią jest bardzo zróżnicowana zarówno pod względem korzeni narodowościowych jak i religijnych. Różne grupy społeczne żyją na jednym terytorium, co za tym idzie istnieje konieczność odpowiedzi na różne potrzeby społeczne. Inne postrzeganie przestrzeni mają ludzie starsi, inne młodsze pokolenia. Główne problemy społeczno-przestrzenne zdiagnozowane w toku badań to: zróżnicowanie podatków dla inwestorów zagranicznych i rodzimych, działalność deweloperów realizujących ogromne obiekty, niewpisujące się w strukturę miasta i jego tkankę, niedostatek terenów zielonych, rekreacyjnych, degradacja flory i fauny, nadmierna liczba samochodów i problemy komunikacyjne, zanieczyszczenie generowane przez samochody i place budowy, niski poziom aktywności wśród mieszkańców i otyłość, obecność terenów zdegradowanych, pustostanów, brak pomysłów na stworzenie oferty dla mieszkańców w zakresie aktywnego spędzania czasu, ciekawej oferty edukacyjnej i jednoczącej różne kultury. Wnioski z badania posłużyły stworzeniu propozycji wytyczenia kierunków w kształtowaniu fadu przestrzennego dla dzisiejszego miasta Valletta. Propozycje te znalazły odzwierciedlenie w pracach dyplomowych magisterskich wykonanych przez studentów studiów drugiego stopnia kierunku Architektura Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Stworzono więc projekty rewitalizujące przestrzeń Valletty w postaci: Centrum Jednoczenia Kultur, Centrum Klimatycznego Malty oraz Centrum Aktywności, Nauki i Rozwoju.

Korzyści społeczne i ekonomiczne osiągnięte przez miasto w procesie właściwego planowania i realizacji prac rewitalizacyjnych mogą być realnym i silnym bodźcem do działania. Władze lokalne powinny zwracać szczególną uwagę na spójność swoich działań i kontrolować poszczególne etapy procesu rewitalizacji, aby móc w pełni wykorzystać „uśpiony” potencjał miasta. Błędem jest ograniczanie roli lokalnych podmiotów życia społecznego, w tym przede wszystkim mieszkańców do bycia biernymi obserwatorami toczącego się procesu. Oprócz wywoływania niestabnącej frustracji, może to prowadzić do braku akceptacji proponowanych kierunków zmian w strukturze funkcjonalnej i przestrzennej miasta. Włączenie społeczności lokalnych jest więc konieczne dla zapewnienia ich pełnego zaangażowania, w realizację długofalowych celów rozwojowych. Przekonanie mieszkańców, że są podstawowymi odbiorcami i użytkownikami przestrzeni sprzyja realizacji procesu, a w konsekwencji przyczynia się do kształtowania świadomego i spełnionego społeczeństwa.

translucent. They also allow for regulating the intensity of sunlight and light that enters the building, which is crucial in Malta's climate.

The area was also designed to feature canopies from suspended membranes intended to supply additional shade and shelter from the sun. The center offers climbing walls, basketballs and tennis courts, running tracks for 100 and 200 m dashes, archery training ranges, a space dedicated to artistic and theatrical activity. It is an area with immense potential for the growth of Valletta's youngest citizens, as well as seniors, families and social groups that want to meet and engage in their preferred activities.

5. CONCLUSIONS

The community of Malta – a multicultural country marked by a rich and difficult history – is highly diverse both in terms of national roots and religion. Various social groups live in one territory, which means there is a necessity to answer different social needs. Older people have a different way of perceiving space than other, younger generations. Chief socio-spatial problems diagnosed over the course of the study include: different tax rates for foreign and domestic investors, the activity of real estate development companies that build enormous buildings that do not align with the structure of the city and its tissue, a deficiency in greenspaces and recreational areas, the degradation of the island's flora and fauna, excessive numbers of cars and transport problems, pollution generated by vehicles and construction sites, a low level of physical activity among residents, obesity, the presence of decayed areas, abandoned buildings, no ideas for formulating an offer for citizens in terms of actively spending free time, no interesting educational offer that would unite the country's different cultures. The conclusions of the study were used to formulate proposals of guidelines for shaping the spatial order of present-day Valletta. These proposals were reflected in Master's thesis projects prepared by second-cycle students of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. Designs that revitalize Valletta's space were prepared, proposing: the Cultural Unity Center, the Malta Climate Center and the Activity, Science and Development Center.

The social and economic gains achieved by the city via a process of proper planning and conducting revitalization could be a strong and relevant stimulus to act. The local authorities should focus their attention on the cohesion of their action and control each stage of the revitalization process so as to fully utilize the city's "dormant" potential. It is a mistake to limit the role of local public life entities, and most importantly reducing residents to being passive observers of what is playing out. Apart from leading to constant frustration, it can also lead to a lack of acceptance of transition trajectories, in the functional and spatial structure of the city. Including local communities is therefore necessary to ensure their full engagement in achieving long-term development goals. Convincing residents that they are the fundamental recipients and users of space aids in carrying out the process and thus contributes to shaping an informed and fulfilled society.

PRZYPISY / ENDNOTES

- ¹ *Fragility and sustainability in restricted island environments: adaptation, cultural change and collapse in prehistory*, Komisja Europejska, CORDIS, wyniki badań wspieranych przez UE, <https://cordis.europa.eu/article/id/229912-malta-a-case-study-in-the-rise-and-fall-of-civilisations/pl>, (dostęp: 20.12.2021).
- ² Queen's University Belfast, <https://pure.qub.ac.uk/en/persons/caroline-malone>, (dostęp: 20.21.2021).
- ³ Charlene Vella: *In quest of art beauty* [w:] *Times of Malta* [on-line]. 2011-04-11. (dostęp: 22.12.2021).
- ⁴ Badania przeprowadzono w ramach współpracy Politechniki Krakowskiej z Konsulatem Republiki Malty w latach 2020/2021.
- ⁵ Badanie przeprowadzono w marcu 2021 roku podczas wyjazdu studialnego na Maltę, *Preferencje mieszkańców Valletty dotyczące ładu przestrzennego współczesnej stolicy Malty*. Autor badania: Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, materiały niepublikowane, Valletta/Kraków 2021 r.
- ⁶ <https://www.atas.pl/pl/blog/16> (dostęp: 22.04.2021), <https://www.gurupodrozy.pl/lifestyle> (dostęp: 22.04.2021).
- ⁷ <http://it.knowledgr.com/12326488/FrancescoLaparelli>, (dostęp 12.01.2022).
- ⁸ Gavin Muscat, 20% of Malta's residents are foreigners, May 18, 2021 <https://newsbook.com.mt/en/20-of-maltas-residents-are-foreigners/> (dostęp 20.08.2021).
- ⁹ *Contemporary Architecture That Makes You Proud To Be Maltese*, July 28, 2016, <https://lovinmalta.com/malta>, (dostęp 20.08.2021).
- ¹⁰ OIM - "Tyłko na Malcie" jedna z grup prężnie działająca i poruszająca problemy, z jakimi borykają się mieszkańcy, Facebook <https://www.facebook.com/onlyinmalta>, (dostęp: 22.12.2021), <https://www.atas.pl/pl/blog/16> (dostęp: 22.04.2021).
- ¹¹ <https://kancelaria-skarbiec.pl/raje-podatkowe/rezydencja-podatkowa-malty.html>, (dostęp: 22.12.2021).
- ¹² *The Malta Gaming Authority*, <https://www.mga.org.mt/>, (dostęp: 10.06.2021).
- ¹³ *A new reality*, <https://www.facebook.com/maltanewreality/>, (dostęp 10.06.2021).
- ¹⁴ *A new reality*, <https://www.facebook.com/maltanewreality/>, (dostęp 10.06.2021).
- ¹⁵ <https://timesofmalta.com/articles/view/construction-and-traffic-adding-toxic-particles-to-the-air-scientist.880472> 17, (dostęp 10.06.2021).
- ¹⁶ *Dlaczego opuściłem Maltę – Jean Galea*, <https://jeangalea.com/why-i-left-malta/>, (dostęp 10.06.2021).
- ¹⁷ *Times of Malta*, <https://timesofmalta.com/>, (dostęp 10.06.2021).
- ¹⁸ <https://www.skillshare.com>, (dostęp: 09.01.2022).
- ¹⁹ <https://www.kiwico.com>, (dostęp: 09.01.2022).
- ²⁰ <https://brilliant.org>, (dostęp: 09.01.2022).

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

- [1] Blake E., Knapp A. B. 2008, *The Archaeology of Mediterranean Prehistory*. John Wiley & Sons, s. 158–163.
- [2] Trump D.H., Cilia D. 2002, *Malta, prehistory and temples*, Midsea Books, Malta, s. 319.
- [3] Misztal M. 2002, *Historia Malty*. [w:] Józef Laptos: *Historia małych krajów Europy: Andora, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino*. Wrocław, Ossolineum, s. 302–304.
- [4] Lange T.W. 1999, *Szpitalnicy, Joannicy, Kawalerowie Maltańscy*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa, s. 176.
- [5] Sozański J. J. 1993, *Tajemnice Zakonu Maltańskiego*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Kom-Pakt, s. 176.
- [6] Murgescu B., Bertay H. 2009, *The Ottoman Empire*, CDRSSE, Thessaloniki, s. 272.
- [7] Allen B.W., Hornowski T. 2018, *Wielkie oblężenie Malty*, Rebis, s. 432.
- [8] Attard J. 1980, *The Battle of Malta*, Kimber, London, s. 252.
- [9] O'Shea S. 2009, *Morze Wiary – islam i chrześcijaństwo w świecie śródziemnomorskim doby średniowiecza*. Wyd. I. Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań, s.189-289.
- [10] Goodwin S., 2002, *Malta, Mediterranean Bridge, Westport*, Conn.: Bergin & Garvey.
- [11] Wang D, Ji X., Li Ch. Gong Y. 2021, *Spatiotemporal Variations of Landscape Ecological Risks in a Resource-Based City under Transformation* [w:] *Sustainability* 13(9), 5297.
- [12] Martínez-González J. A., Parra-López E., Barrientos-Báez A., 2021, *Young Consumers' Intention to Participate in the Sharing Economy: An Integrated Model*, [w:] *Sustainability* 13(1), 430.
- [13] Adair J. 2009, *The art of creative thinking how to be innovative and develop great ideas*. London Philadelphia, Kogan Page.
- [14] W. A. Hammood, R. Abdullah Arshah, S. Mohamad Asmara, H. Al Halbusi, O.A. Hammood, S. Al Abri, 2021, *A Systematic Review on Flood Early Warning and Response System (FEWRS): A Deep Review and*

Analysis [w:] *Sustainability* 13(1), 440.

- [15] Serra J., Iñarra S., Torres A., Llopis J., 2021, *Analysis of facade solutions as an alternative to demolition for architectures with visual impact in historical urban scenes* [w:] *Journal of Cultural Heritage*, vol.52, s. 84-92.
- [16] Bakaki Z., 2021, *Climate Variability and Transnational Migration: A Dyadic Analysis* [w:] *Sustainability* 13(1), 405.
- [17] Sierra-Barón W., Navarro O., Naranjo D. K. A., Sierra E. D. T., Narváez González, C. M. 2021, *Beliefs about Climate Change and Their Relationship with Environmental Beliefs and Sustainable Behavior: A View from Rural Communities* [w:] *Sustainability* 13(9), 5324.
- [18] Gyurkovich M., Gyurkovich J., 2021, *New Housing Complexes in Post-Industrial Areas in City Centres in Poland Versus Cultural and Natural Heritage Protection—With a Particular Focus on Cracow* [w:] *Sustainability* 13(1), 418.
- [19] Hajirasouli A., Banihashemi S., Kumarasuriyar A., Talebi S., Tabadkani A. 2021, *Virtual reality-based digitisation for endangered heritage sites: Theoretical framework and application* [w:] *Journal of Cultural Heritage*, vol. 49, s. 140-151.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE / ONLINE SOURCES

- [1] <https://cordis.europa.eu/article/id/229912-malta-a-case-study-in-the-rise-and-fall-of-civilisations/pl>, (dostęp: 20.12.2021).
- [2] <https://pure.qub.ac.uk/en/persons/caroline-malone>, (dostęp: 20.21.2021).
- [3] Charlene Vella: *In quest of art beauty* [w:] *Times of Malta*, <https://timesofmalta.com/>, (dostęp: 10.06.2021).
- [4] <https://www.atas.pl/pl/blog/16> (dostęp: 22.04.2021).
- [5] <https://www.gurupodrozy.pl/lifestyle> (dostęp: 22.04.2021).
- [6] <http://it.knowledgr.com/12326488/FrancescoLaparelli>, (dostęp: 12.01.2022).
- [7] *Contemporary Architecture That Makes You Proud To Be Maltese*, July 28, 2016, <https://lovinmalta.com/malta>, (dostęp: 20.08.2021).
- [8] Gavin Muscat, 20% of Malta's residents are foreigners, May 18, 2021 <https://newsbook.com.mt/en/20-of-maltas-residents-are-foreigners/> (dostęp 20.08.2021).
- [9] <https://www.facebook.com/onlyinmalta>, (dostęp: 22.12.2021).
- [10] <https://kancelaria-skarbiec.pl/raje-podatkowe/rezydencja-podatkowa-malty.html>, (dostęp: 22.12.2021).
- [11] *The Malta Gaming Authority*, <https://www.mga.org.mt/>, (dostęp: 10.06.2021).
- [12] *A new reality*, <https://www.facebook.com/maltanewreality/>, (dostęp: 10.06.2021).
- [13] <https://timesofmalta.com/articles/view/construction-and-traffic-adding-toxic-particles-to-the-air-scientist.880472> 17, (dostęp: 10.06.2021).
- [14] *Dlaczego opuściłem Maltę – Jean Galea*, <https://jeangalea.com/why-i-left-malta/>, (dostęp: 10.06.2021).
- [15] <https://www.skillshare.com>, (dostęp: 09.01.2022).
- [16] <https://www.kiwico.com>, (dostęp: 09.01.2022).
- [17] <https://brilliant.org>, (dostęp: 09.01.2022).

MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE / UNPUBLISHED MATERIALS

- [1] Badanie *Preferencje mieszkańców Valletty dotyczące ładu przestrzennego współczesnej stolicy Malty*. Autor badania: Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, Valletta, marzec 2021 r.
- [2] Praca dyplomowa magisterska wykonana na Wydziale Architektury PK, 2021, *Centrum Jednoczenia Kultur, Valletta, Malta*, proj. Magdalena Rys, promotor: prof. dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk.
- [3] Praca dyplomowa magisterska wykonana na Wydziale Architektury PK, 2021, *Rewitalizacja nabrzeża w Valletta - Centrum Klimatyczne Malty*, proj. Paulina Dziadkowiec, promotor: prof. dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk.
- [4] Praca dyplomowa magisterska wykonana na Wydziale Architektury PK, 2021, *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich i terenów postindustrialnych Malty. Valletta*, proj. Marcin Stopka, promotor: prof. dr hab. inż. arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk.